

PANAIT I. PANAIT, DANIEL FLAUT, *Arheologie medievală română*, Ovidius University Press, Constanța, 2004, 390 p.

În sfârșit, iată, arheologia medievală din România deține o tratare livrescă! Această tresărire de entuziasm este prima reacție posibilă în fața volumului pe care îl studiem. Apoi, repede, vine întrebarea: „arheologie medievală română”? Ce ar fi adică, acest concept? Arheologia făcută de către români ori cea care se ocupă numai de români? Deruta este instalată căci, raportându-ne numai la Dobrogea, ar trebui să ne zbatem a pricepe dacă acolo a rămas loc și pentru „arheologie medievală bulgară”, „arheologie medievală tătară”, „arheologie medievală geneveză” ori altele asemenea? Cum pe coperte apar două imagini ale cetății Deva, am mai putea să bănuim că ar fi vorba despre mesaje disimulate privitoare și la „arheologia medievală maghiară”. Cum nu vom avea răspunsul cristal de limpede (cum se exprimă anglofonul), înseamnă că autorii noștri au cam supralicitat nota patriotică a întreprinderii.

Dacă se crede, dintru-nceput, că arheologia este o „știință”, atunci ar trebui să nu așteptăm prea multe concepte solide de la textul aflat în atenție. „Obiectivitatea științifică” a fost deja pătată de către titlu.

Tot ceea ce aflăm despre geneza arheologiei medievale europene este de socotit nici măcar rezumat, ci doar întâmplător. Michel de Bouard, cel care a fost „părintele” primului tratat de arheologie medievală europeană, apărut în anul 1973 (*Manuel d'archéologie medievale, de la fouille à l'histoire*. Caen), este menționat cu un articol nesemnificativ (din anul 1988). Dar, în continuare, despre Günter P. Fehring (*Einführung in die Archäologie des Mittelalters*: Darmstadt, 1987, 254 p.) sau Sabine Felgenhauer-Schmiedt (*Die Sachkultur des Mittelalters im Lichte der archäologischen Funde*. Frankfurt am Main–Berlin–Bern–New York–Paris–Wien, 1993, 295 p.), autorii vor afla abia acum, din această recenzie. Ar fi imposibil de listat câte studii și articole ar mai fi meritat calificativele de materiale de îndreptare și introducere. Nimic nu transpiră, serios, la zi, despre școlile, metodologiile ori publicistica tematică europeană. Spre pildă, arheologia satelor dispărute este menționată repetat după remarcabilele observații, din

anul 1972, ale lui Nicolae Constantinescu. Nici o documentare specială nu a fost avută în vedere. „Zidul chinezesc” ceaușist s-a cimentat prea tare pentru a fi străpuns de cunoașterea măștrilor universitari de la Pontul Euxin. Imediat, dacă vom observa că aceiași autori nu au cel mai mic habar despre publicarea, deja de un deceniu și în baștina lor, a revistei *Arheologia Medievală*, atunci descalificarea sintezei se agravează, pentru că nici literatura istorică internă nu este controlată. Cu alte cuvinte, este mărturia unui demers cel puțin neserios de incomplet. Iar dacă vom citi că „arheologie medievală” se numește și disciplina care scoate ori interpretează vestigii din secolele XVIII–XIX (p. 14), atunci îi vom gratula de autori pentru tenacitatea cu care apără conservarea clișeele cronologice ale „modului de producție feudal”, bine ținut și impregnat în România de către marxism.

Nici cea mai mică săgeată la adresa unei „arheologii a epocii migrațiilor”, a „formării poporului român” ori poate numai „arheologii a epocii mușatine”, „arheologie premodernă” sau „arheologie industrială” nu vor descoperi curioșii. Vor rămâne taine dezvăluite cu alte prilejuri și în alte pagini.

În arsenalul metodologiei, am reținut „arheologia văzduhurilor” (p. 35), separat, metoda tipologică și comparativă (p. 40), cea cartografică (care înseamnă „performanța” de a pune ceva pe o hartă, nu studiul mesajului arheologic al documentelor cartografice!), subacvatică (= pescuirea unor lucruri din ape!), dar absolut nimic despre medievistică în general, istoria arhitecturii și a artei, utilajele transferabile ale preistoriei sau arheologiei clasice, ce să mai scriem despre lingvistică istorică, petrografie, paleo- și etnobotanică, antropologie și istoria medicinei, chimie și mineralogie, statistică și ce-o mai fi. Autarhismul arheologiei medievale nu derivă din convingeri ferme, ci stângăcia de prezentare a autonomiei sale.

Ei bine, am aflat că șantierul arheologic este „o instituție” (p. 47) care este scopul suprem al activității unui profesionist. În ceea ce privește „cercetarea

terenului”, autorii par a face totală abstracție că nu mai există CAP-uri, iar regimul de stăpânire privată impune o „metodă de abordare” pe care orice învățăcel merită să o afle (inclusiv prin drepturile statului și particularilor la obiectele descoperite). Nici un singur rând nu este dedicat treptelor de ascensiune în cadrul meseriei de arheolog (expert, specialist, debutant), frământărilor ultimilor ani legate de recunoașterea statutului profesiei, a drepturilor ei specifice, salarizări în regim de stat ori privat. În sfârșit, locul deținut de către slujitorii arheologiei medievale, între ceilalți arheologi, în Comisia Națională de Arheologie și instituții publice este trecut cu vederea, ca și când ar fi probleme banale, de concurență liberă și onestă, strategie clar asumată și încurajată. Nicăieri nu se pledează pentru ideea că arheologia medievală este parte obligatorie a pregătirii de specialitate a oricărui învățăcel de săpător cu șpaclul.

Autorii expun formele unor șantiere ideale, în care avem dificultăți de înțelegere a logicii de clasificare. Nu știm de ce un „plan cu secțiuni paralele” (1.a) ori „cu săpătură în rețea” (1.b), trebuie să fie cu totul altceva decât „săpătura pe obiectiv” (1.d). „Planul de cercetare pe un tren ras de intervenții gospodărești” (1.e) nu are altă identitate decât cea a titlului. Mai jos, „săpătura în case” (p. 55) se dublează cu arheologia de monumente (p. 56), ca și când cea din urmă nu ar avea dreptul la formula promovată de cea dintâi. În categoria „săpături de salvare a patrimoniului arheologic” (3) – oare celelalte nu ar face același lucru? – se „povestește” doar cum s-au îngmădit rapid vestigiile care îl încurcau pe Ceaușescu. Iarși, „săpăturile pentru eliberare de sarcină istorică” (4) nu au decât particularitatea de a fi „o variantă mai ordonată a salvărilor” (p. 58).

Tipul de „carnet ingineresc”, cu foi de hârtie milimetrică (p. 61), va trebui să-l dăm în căutare pe net, pentru a afla unde se mai comercializează și a ne înscrie astfel în exigențe superioare. Cu toate că „arheologia medievală este puternic legată de știință și tehnică” (p. 101), în săpăturile descrise de autori, nu există nici computere, nici aparate foto digitale, nici detectoare de metale, nici aparate de topografiere rapidă. „Sapa și lopata” au rămas neabătut sculele începutului mileniului III, iar mijloacele de excavare mecanică și transport aparțin doar șantierei de înălțare a capitalismului. Cel mai grav, după șantier, toate formele de activitate, inclusiv cele *obligatorii*, de restaurare, inventariere și publicare, sunt lichidate într-un singur aliniat (p. 62).

De la capitolul V, vom constata că țintele meseriei sunt doar *obiectivele*, nu și *artefactele*. În contradicție, există afirmată, dar repede neglijată, „infinita varietate a uneltei” (p. 102); cu o singură excepție, rămasă nelămurită: aceea a monedelor (la care vom reveni).

În arheologia rurală, „satul de colonizare” este ceva cu totul special, care nu are nimic comun cu statul risipit, adunat sau fortificat! Suntem „aplatizați” cu șocul informației despre „sate noi” și „vechi”, „mici” și „mari”, „abandonate” (p. 66), nu și strămutate sau distruse. Câteva exemple, risipite ca și unele dintre casele satelor, nu prea ne ajută să aflăm decât că se pot lista. Bordeiele „dridoide”, stârnesc mirarea semnatarilor, după compararea

dimensiunilor lor cu locuințele adâncite: primele erau mai încăpătoare (p. 72). Taina lor este una dintre puținele care pare a fi transmisă drept o posibilă temă de studiu în viitor.

După ce, inventarul problematicii „urbane” părea că este mai recent, suntem întorși la urbanismul lui Ghilgameș (p. 77). Apoi, pentru a suplini probabil exemplele locale, se mai scriu câteva aliniate destinate orașelor antice de lângă Mare. În concret, se inventariază teoriile de formare a orașelor de la noi, cu exemple copioase de „pseudorașe” (uneori protoorașe, dar, cel mai des, simple târguri). Ne frapează „orașul înființat la poruncă” (p. 83), realitate pe care o vom putea ușor reține ca făcând parte dintre cele mai „originale” invenții istoriografice. Până la urmă, confuzia va rămâne totală: din punct de vedere al cercetării arheologice ce deosebește orașul de sat?

Tehnicele meșteșugărești sunt mai mult înșirate, decât detaliate. Cine citește despre ele, ar trebui să se mire cum de Leonardo da Vinci nu s-a născut pe Ialomița, într-atât de frumos a fost progresul și frumoasă răspândirea atelierelor în România. Ștefan cel Mare s-a consolat total cu ideea că în cetatea sa de la Suceava, cât era ziua de lungă, în care nu era vreme de mers la biserică, fierarii „cântau” la nicovale (p. 107). Aflăm și că pe Colentina, sobele de lut s-au fabricat deja în secolele IX–XI (p. 111). Dacă ar fi fost astfel, nu înțelegem de ce sobele de cahle s-au inventat tocmai în Germania de sud, peste circa două secole?

Dacă avem informații despre conducte, în opoziție, arheologia fântânilor și cisternelor nu pare să fi stârnit vreun interes. Unde se va citi despre depozite, grajduri, gropi de bucate, iazuri etc.?

Cercetarea curților a „depășit ... orice așteptare nutrită chiar de cercetătorii medievaliști și nu numai de aceștia” (p. 133). Cu toate acestea, nu recomandăm să se rețină sinteza de cercetare aici prezentă. De la Paris, la Biharea și Cetățeni, curtea-cetatea-casa-palatul se întrepătrund spre tulburarea oricărui concept. Mai departe, vom descoperi „curțile domnești secundare, uneori sezoniere” (p. 140), fără altă particularitate decât aceea oferită de amplasamentul pe căi rutiere sau în „capitale de județe”. Biserica (= paraclisul?) cu turnul clopotniță, ar fi fost de plasat la „arheologia cultică” și nu aici. Către final, se încearcă un fel de inventar al rezultatelor pe obiective, care este dezechilibrat de inegal prin informație și fel de redactare.

În legătură cu arheologia cetăților de pământ și piatră (p. 179–245) nu ne mai pronunțăm. Redarea nu iese din șabloanele și performanțele pe care le-am discutat, pe larg, în altă parte.

Aproape de coada tuturor temelor, ca la orice structură de societate analizată în lumina materialismului istoric, descoperim în sfârșit ceva legat de biserică, pus însă sub un titlu care ne stârnete, iarși, frisoane: „Arheologie cultică română”. Această „adevărată coloană vertebrală a științei arheologice” (p. 247) este introdusă cu aceleași generalități plate de care ne-am tot lovit. Există doar diferența, notabilă dacă comparăm lucrurile cu ce citisem înainte, a unei prezentări de compartiment special, adică

al arheologiei creștine. Nu avea ce căuta aici „asistența de specialitate în timpul translării [!] unor monumente de cult”, iar „recuperarea unor obiecte de interes istoric din biserici sortite dispariției” este jalnica oglindă a slabei puteri de reacție a intelectualității românești la liberul arbitru al unui pantofar-dictator (= „Luați de acolo ce este de valoare!”) ori a jafului profanator al „clasei muncitoare”, marcat cu datări precise (p. 288). Capitolul se încheie fără ca să le fi trecut prin minte autorilor că cimitirele și mormintele s-ar trata tot aici, iar „manualul” lor ar trebui să ofere ceva indicații de urmat la întâlnirea cu ele.

Arheologia subacvatică este marota celui de-al doilea autor al cărții. Ni se prezintă însă generalități bune oriunde într-o publicație de tip „magazin”, iar exemplificările medievale sunt disparente.

Cum avertizasem, „Descoperiri monetare medievale (sec. XIII–XVIII) pe șantierele arheologice din România” este valorificarea unei singure surse (*Cronica cercetărilor arheologice*), nuca-n perete, inutilitatea care plusează textul cu alte douăzeci de pagini.

Cine dorește să afle ceva despre formele ceramice, prelucrarea osului, ascendența unor produse de import, istoria armelor, a feneriei de construcție, geografia dispersiei podoabelor sau accesoriilor vestimentare, nu are decât să caute aiurea. Acest volum a socotit că nu fac obiect al arheologiei medievale.

Recunoaștem că suntem cu totul ignoranți în materie de „bolțuri de halebarde” (de arbaletă?), „cable cilindrice” (oale? semicilindrice?) (p. 75) și „frecătoare necesare în construcții” (p. 96). Nu știam nici că fragmentele de decorație murală și pietrele funerare sunt obiecte de cult (p. 97).

Când se ivește câte o descoperire transilvană, este o sărbătoare pentru cititor! Cel mai des sunt citările de

cețai. Ce mai contează dacă sunt „scăpate” erori de tipul „zăcămintelor (feroase?)” de la Alba Iulia (p. 107), a „mânăstirii evanghelice Cisnădioara” (p. 280) sau relative la „catedrala” de la Caransebeș (p. 285).

Finalul numai apoteotic putea fi: „arheologia medievală română se încadrează în categoria arheologiei mondiale”, lucrând la „un imens seiff care teaurizează o inepuizabilă avuție materială și spirituală”. Suntem liniștiți că „pentru viitor frontul de lucru este generos” (p. 329).

Orice carte poartă amprenta preocupărilor trecute ale autorilor lor. În cazul nostru, tușa este frapantă: primul autor a lucrat intens în preajma Bucureștilor, celălalt doar aspiră nostalgic după arheologie subacvatică. De la primul autor beneficiem și de câteva mici pete de culoare, care pot fi inventariate la capitolul istoriei arheologiei din România.

În amețitoarea goană după „puncte calificante”, tocmai bune de promovări pe scara unor instituții universitare înfometate de cadre didactice bine titrate, *Arheologia medievală română* a încercat a se strecura pe neobservate, prin slaba ei distribuție de librărie. Ce mare greșală! Ce mare naivitate! S-a înlesnit un act administrativ, s-au „aburit” câțiva studenți localnici, dar s-au și indignat meseriași „invidioși” ori prea atenți la derapajele profesionale care se tot așează în bandă. Experiența s-a împlinit, însă doar „colectivele de oameni ai muncii” pot recomanda cuiva, la fel de prăfuit și nostalgic ca și ideile conținute, aplaudarea volumului.

Este sigur că vor urma și alte încercări pe același temă. Ele vor pleca de la „martiriul” acestei cărți, astfel încât, cel puțin pentru curajul pionieratului, se va mai pomeni de ea.

ADRIAN ANDREI RUSU